

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četrt leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 7. decembra 1859.

O gojzdnem červu.

Imel sem letos priložnost nekoliko gojzdvov na doljnem Štajarskem prehoditi in pregledati, kako je v moji domačiji z gojzdnarstvom. Vidil sem, da se slabo gospodarji z gošami in da se gojzdnarske postave malo ali skoro nič ne izpolnjujejo. Pa tudi ni čuda, da je tako! Goše so razdeljene med kmete in velike posestnike tako, da se skoro nikjer po postavah gojzdnarskih z lesom gospodariti ne more. K temu ni mož, ki bi po domače pri prostemu kmetu dopovedali, kako mora z gošami ravnati, ako hoče, da njegovi potomci ne bodo golih skal gledali! Kar je večjih posestnikov, ki bi imeli kmetom v izgled z lesom gospodariti, jim tudi ni nič mar, ali bodo naši potomci imeli goše ali ne, ampak oni gospodarja tako, da le svoj dobiček iz lesa potegujejo. Lahko bi naštel iz svojega dnevnika takih gospodarjev, pa to tako vsak vé, komur umno in koristno gospodarjenje z gojzdi ni bela vrana, pa si tudi nisim v tem spisku namenil teh napak grajati.

V sledečih verstah hočem le o červu v gojzdih (*Bostrichus typographus*, *Borkenkäfer*) govoriti in popisati, koliko on škoduje v gošah, kako se ga je treba varovati in kako se dá odpraviti. Pripravila me je k temu spisu misel, da bi ž njim vsaj nekoliko razjasnil škodo tega červa kmetovavcom, ki se še ne zmenijo za to, ali je červ v njih gošah ali ne, in da bi vsaj nekteri spoznali, da je treba drugače z gošami ravnati, kakor se po mnogih krajih godí, in kaj storiti, da červ gojzdvov ne napada. Skoro povsod, kodar koli sem po doljnem Štajarskem hodil, sem našel po gojzdih červa napadene smreke, bóre, in na nekterih krajih so bili celi gojzdi v oblasti majhne pa strašno mogočne in škodljive živalice. Žalostno sem gledal, kako je smreka za smreko suha postajala, pa ni ga bilo, ki bi ji bil na pomoč prišel in jo vsaj bolezní rešil ter jo posekal.*)

Nek grajšak me je prosil, naj grem ž njim v njegovo gošo pogledat, je li v nji tudi červ ali ne. In glej, drevo za drevesom je bilo napadeno od červa! Nisem mu mogel družega svetovati, kakor celi gojzd posekati in les pospraviti iz goše, češ, da drugi bližnji gojzdi ne bodo tudi poprej ali poslej v červovo žrelo prišli. To je bila za grajšaka velika žalost, ker je mogel najlepši kraj svoje goše zgubiti in to vse po svojem pametnem in zvestem oskerbniku, ki je tako lepo goše varoval in gospodu v lice terdil, da červ iz ničesa družega ne postane, kakor červ v človeškem zobu (!) in da se ne da zatreti! Pa mož ta še poznal ni, katero drevo ima červa! Ako tak človek tako zapopada natorozanstvo, ni čuda, da se tako slaba godí z gojzdnim gospodarstvom. —

Červov ali kebrov, ki posebno smrečevje, pa tudi borovje, hojke in mecésen napadajo, je več plemen. Večidel le bolj stare drevesa vertajo, pa tudi mladih ne opuščajo. Veliki červ (*Bost. typographus*) nima vselej enake barve, ampak se spreminja v rumeno, rujavkasto ali pa černo.

Njegova gosenica je brez nog, debela, sključena, belkasta z rujavo glavico. Mešiček je bel. Kebri že letajo in rojijo večidel mesca aprila in maja. Drevje začno gristi in vertati, kadar bukovje bersti poganja. On in ona zgrizeta veliko luknjo, od ktere se potem razprostrirajo v drevesu druge riže ali žlebiči. Ona grize na desni in levi luknjice, v ktere po 30—60 jajčik zaleže. Včasí je pa tudi takih jajčik od ene same matice več ko 100 in popred ko so vse vležene, se že prikažejo gosence od tistih jajc, ki jih je matica narpred zlegla in grizejo čedalje bolj na široko. Velike riže so od velikega červa, kebri prevertajo skorjo in napravijo tako tiste luknjice, ki se na vsakem drevesu vidijo, ki ga je ta červ napadel. Tudi tako imenovani „ličji červ“ (*Hylesinus palliatus*, *Bastkäfer*), in pa mecésnov červ (*Bostrichus Laricis*) se včasih pri onem gori omenjenem velikem červu najdeta. Čas, v katerem se ti červi izgojijo, je 9 tednov, pa tudi čez 3 mesce, kakor jim je pač kraj in vreme ugodno. Tudi čez zimo ostanejo ti červi in toraj je prazna misel nekterih, da se jim najlože v okom pride, ako se drevje čez zimo ne poseka, da jih mraz pomori. Posebno v takih letih, kadar je velika suša, dolgo in vroče poletje, kakor je letos bilo, se červ najbolj pomnožuje. V mokrih in merzlih letih se ta merčes še pozno zgodnja in merzla jesen mu gotovo škoduje. Žlebič ali riža, v katero matica jajčice zaleže, gre zmiram za stremenom (*der Länge der Holzfaser nach*). Červi pa pregrizujejo svoje žlebičke križem matičnega.

Ta merčes je najnevarnejša žival za smrekovje in pokončá včasí neskončno širjavo smrečjih gojzdvov, tako, da ne eno drevo zdravo ne ostane. In zavoljo tega se ne sme misliti, da on le bolehe drevesa napada, in da zato, ker take drevesa tako nič ne veljajo, ni treba červa preganjati. Se vé da bolne in posekane drevesa raje ima, pa vendar tudi zdrave napada, kadar mu takih zmanjka.

Zmiraj se mora tedaj pazljivo na take bolne in suhe červene stebela gledati, in ravno v tem obstoí vsa umetnost, červe pokončavati, da se take drevesa berž ko je mogoče iz goše pospravijo. Da se goše tega merčesa obvarujejo, je treba se ga ogibati in ga pokončevati.

Červa se ogiblješ, ako mu vzameš priložnost se pomnožiti. To se pa zgodi, ako se les tako poseka, da veter in burja ne pride lahko v gojzd. Vendar večidel se ne morejo odverniti burje, ki drevje lomijo in poderajo, in v tako drevje červ rad pride. Po tem takem se pa mora polomljeno drevje hitro hitro iz goše spraviti. Če je pa preveč polomljenega lesa, da se ne more hitro pospraviti, je včasí tudi dobro samo skorjo olupiti. Nekoliko pomaga tudi to, da se skorja z drevja na nekterih krajih v rižah od močnejih vej navzdol olupí. Nekteri celó terdijo, da je to najboljši pomoček, ker červ brez skorje, ki ga varuje unanjih sovražnikov, nikakor ne more živeti. Tudi mora skorja tam suha biti, kjer se rodijo červi. Matice toraj nikoli svojih jajčic v skorjo sočnatejih in mlajših vej ne ležejo, ampak le ondi, kjer je skorja bolj suha, debela in terda. Drevja, v katerem se sok pod skorjo močno pretaka, kakor postavimo zdrave breze, nikoli ti červi

*) Da se je letos červ tako pomnoževal, je bila silna vročina kriva. Pia.

ne nagrizejo in navertajo. Poslednjo omenjeni pomoglej zoper tega červa res precej pomaga, ker ondi, kjer skorje ni, červ, mešički in gosence poginejo, v ostalih rižah skorje pa se zbirajo in stakajo soki, katerih červ ne more terpeti.

Tem hitreje zapustijo červi skorjaste riže, če se drevesu dá močen gnoj, postavimo, gnojnice, ostanki kervi itd.

Če se posekano drevje ne dá pred rojenjem te živali iz gojzdov izvoziti, se pa mora to vsaj mesca junija (rožnika) zgoditi. Drevje je o tem času polno červivega zaploda in ta se lahko z drevjem vred iz goš pospravi. Zvoženi les pa moraš doma ročno olupiti in skorjo sožgati. Pa tudi v gojzdih, kjer burje ne lomijo in pregibajo dreves, moraš o pravem času sekati in posekane debla izvoziti, ker se tudi tukaj červov hitro zaredí, posebno če jim je vreme ugodno. Vendar včasih tudi vse to nič ne pomaga. Včasih je namreč dosti dreves v korenini poškodovanih, tudi je dosti ostalih visokih štorov po gojzdu, ali pa so hroščevi ali kebrovi červi drevesa objedli, da te sedaj bolehajo itd. Vse to je zarodu červov ugodno. V takih okolščinah se mora natanko pregledovati, ali se červ ni morebiti pozabljenih posekanih ali suhih dreves, ali pa v gojzdu spostavljenih derv itd. poprijel. So se pri tem pregledovanju našle drevesa, v katerih bi utegnil še červ biti, jih moraš zaznamovati in berž ko je mogoče olupiti. Najbolj se mora gledati na stan, kamor červ najraje zahaja, to je na suhe in tople kraje, postavimo, visočine, berda, bregove, kraje, kamor poldansko solnce sije itd.

Najbolj potrebno je, da se gojzdi pregledujejo o tem času, kadar červi rojijo, to je, kadar bukva zelena prihaja. Pa tudi pozneje se morajo gojzdi pregledovati, posebno v vročih letih.

Treba pa je tudi, da pregledovavec pozna, kje se je červ naselil. To pa ni sila težko. Matica namreč, kadar si matično luknjo ali rižo pod skorjo dela, spravi iz te luknje izgrizeno moko ali prah, ki pa ali na koncu luknje ostane ali pa iz nje pade in se na gerbančah, na mahu, pajčevini itd, po drevji raztrosi. Če s sekuro v deblo butiš, se bo ta moka raztrosila pred tvojimi očmi, ktero pa tudi lahko na nekako posebnem duhu spoznaš. To moraš pa v lepem jasnem vremenu storiti, zakaj dež izpere včasih vse znamenja te moke. S temi luknjicami ne zmeš zamenjati luknjic, ki pomenijo, da je červ drevó že zapustil. Matična luknja je večidel lahko spoznati, če ni od skorje zakrita. Tudi na žolno moraš paziti, ki rada tam s svojim kljunom pika in poka, kjer je červ svoj zaplod naselil. Najložeje se spodej z nožem preiskava, če skorjo tam, kjer se ti zdí, da je červ, odrežeš. Najbolj pa červa kaže bolehanje dreves, ki se večidel malo tednov po červovem naseljenju začne. Skorja pri takih drevesih je nekako sivasta in se luši. Tudi šilovje na drevesu od tega prihaja rudeče.

Vse, kar sem dosedaj povedal, pripomore, da se lahko červa ogneš. Červa ogibati se pa ni zadosti. Ako hočeš gojzde tega merčesa varovati, ga moraš tudi ondi, kjer se je že ustanovil, pokončavati. Pokončava se pa červ skoro ravno tako, kakor sem že gori omenil.

Kakor sem že povedal, červ ne napada samo suhega in bolnega lesa, ampak tudi zdrave drevesa. Vendar so mu suhe in bolne debla najljubše. Ako na to skušnjo paziš, boš dobro storil, če v gojzd suhega ali poškodovanega lesa veržeš, na katerem se červ vloví. To pa se le tedaj stori, kadar se červ celó pomnožuje. Za to nastavljanje je najbolj pripraven les od burje zlomljen ali kako drugač pokvarjen. Tak les se verže na kraj, kjer se je najbolj červa nadjati; najbolje je, da se drevó z vejami vred na podloženo štorovje ali pa kamenje dene, da červ tudi od spodaj deblo nagrízovati in vertati začne. Take debla za vlovenje červov začneš nastavljeti, kadar červi pervikrat rojijo. So nastavljene debla že s červom in njegovim zaplodom napolnjene, moraš nove nastaviti zraven starih. Ker pa červ vendar razun nastavljenega lesa še tudi drugo, stoječe in

zdravo drevje napada, se mora vedno na to zeló paziti. Posebno moraš na blizo nastavljenega drevja stoječi les gledati. Kakor hitro se vidi, da so matične luknje v nastavljenem lesu dodelane, po tem takem 5 tednov potem, ko si drevje nastavlil, moraš te nastavljene debla olupiti in s červovim zaplodom napolnjeno skorjo sožgati. Paziti pa moraš, ali je ktera gosenca se že v červa spremenila in da ne ostane v gojzdu. Tudi moraš vse to o hladnem vremenu storiti, ker so tedaj ti merčesi nekako omamljeni in oterpnjeni. Tudi veje se morajo s skorjo vred sožgati, ker tudi v njih so majhni červi, ki, ako se pomnožijo, ravno tako škodujejo, kakor veliki. Nastavljeti se pa suh in pošodovan les še tedaj more, kadar se že zdravo drevje sušiti začne. To nastavljanje je edini pomogljej, červa še o pravem času ugonobiti.

Nekteri gojzdnarji sicer terdijo, da tega nastavljanja dan današnji nihče ne bo rabil, ker smo gori omenjene pripomočke za boljše spoznali, in ker tak nastavljen les le več merčesa v gojzde privabi; al visoko učeni prof. dr. Raceburg pravi, da to ni res. Se vé da nastavljene stebila bolj gojzdom škodujejo kakor hasnijo, če jih kar nastaviš in se potem ne zmeniš več za-nje, da ti červi izletijo. Če pa dobro na-nje paziš in skorjo o pravem času olupiš, kar vendar ni težko. kaj potem škoduje, če se je pridružil iz sosedove goše kak červ? Dobro je nek tudi, da se take za nastavo namenjene stebila nekoliko nažgejo, ker na požige červ rad zahaja. Drevesa so pa le, kakor sem že omenil, tedaj za nastavljanje, kadar je červ nevarno se pomnožil, drugače bi take stebila res le bolj červe v gojzd vabile kakor jih odganjale.

Zadnji pomogljej zoper červa je, da se ves od njega napadeni in suhi gojzd naenkrat poseka. Če se je červ že tako močno zaredil, da se mora les posekati, je res žalostno. Pripetilo se je že, da so se gojzdi tako dalječ ko oko nese, čisto posušili in da se ni moglo dosti delavcev dobiti, da bi se bilo vse drevje zadosti hitro posekalo. Pri tem poseku pa se mora na to gledati, da se poseka najpopred manji suhi les, to je, les, v katerem je červ še z zaplodom vred. Červ se namreč zmiraj bolj pomnožuje in nove še zdrave drevesa napada. Če bi ga toraj v takih drevesih pustili in le suhe in mertve stebila sekali in pospravljali, bi se čedalje več lesa posušilo. Tudi tukaj se mora les kmalo izvoziti, skorja olupiti in z zaplodom vred sožgati. Stebila pa se najbolje za flose ali pa za oglje porabijo.

Celó koristno in dobro je tudi, da se červovi sovražniki varujejo in ne preganjajo. Ti posebno červov zaplod lovijo in pokončavajo. Med te červove sovražnike pa štejejo: lastovke, žolne, bergleze, senice itd. Tudi nekteri keabri preganjajo červa. Vidi se tudi tukaj, kako koristne so drobne tičice, ktere fantalini radi lovijo in terpinčijo.

Skusil sem v teh kratkih verstah sploh popisati, kako košen da je červ v gojzdih, kako močno škoduje in kako se ga je treba varovati. Popisati bi sicer še bilo marsikaj o tem merčesu, pa Bog daj, da bi se vsaj ta kratek popis nekterim naših kmetovavcev v glavo vtisniti hotel!

Janko P. Vijanski.

Kokošarstvo — dobra podpora kmetijstva.

Kmetovavci nikar ne zaničujte kuretine! To moremo dandanašnji marsikteremu gospodarju, posebno pa gospodinjam s prav živo besedo priporočati. Kokošja reja se pri kmetijah malo kjé tako obrajta kakor bi se imela; malo gospodin se nahaja, da bi kuretino redile kakor ji gré; kokoši imajo v več krajih tako rekoč le za igračo. To ni prav. Kuretina nam daje dobro meso, jajca pa kaj tečen živež; od kokoš se dobiva, čeravno malo, vendar le najmočnejši gnoj, po katerem vsaka setev kaj spešno raste in tudi bogato obrodí; za kokošjo rejo ni treba velikega kapitala.